

Πώς περνάμε τη μέρα μας;

Διδακτική πρόταση 3:

Καθημερινή ζωή: Διατροφή, ένδυση και ασχολίες των ανθρώπων της Σπάρτης κατά την Αρχαϊκή Εποχή¹

Ερωτήματα-κλειδιά:²

- Τι μας λένε οι πηγές για το πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Σπάρτης κατά την Αρχαϊκή Εποχή;
 - Τι έτρωγαν και τι έπιναν;
 - Τι φορούσαν; Πώς ήταν η εμφάνισή τους;
 - Ποια σκεύη, εργαλεία, όπλα και έπιπλα χρησιμοποιούσαν;
 - Ποιες ήταν οι κυριότερες ασχολίες τους;

Σύνδεση με το προηγούμενο μάθημα

Τα παιδιά συνεχίζουν να μελετούν το ερώτημα «Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Αρχαϊκής Εποχής». Σε αυτό το μάθημα τα παιδιά έχουν την ευκαιρία, μέσα από διάφορες πηγές, να γνωρίσουν πτυχές της καθημερινής ζωής των ανθρώπων στην Σπάρτη της Αρχαϊκής Εποχής και να καταλήξουν σε τεκμηριωμένες υποθέσεις για την διατροφή, την ένδυση και τις ασχολίες τους.

Μαθησιακοί στόχοι

Οι μαθητές και μαθήτριες να:

- Αναφέρουν τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών ομάδων των ανθρώπων της Σπάρτης (Σπαρτιάτες, είλωτες, περίοικοι) (γνώση περιεχομένου)
- Αναφέρουν τεκμήρια για τον τρόπο ζωής των Σπαρτιατών (παιδιών, γυναικών, αντρών) (γνώση περιεχομένου)
- Εξηγούν του λόγους για τους οποίους οι Σπαρτιάτες (παιδιά, γυναίκες άντρες) είχαν αυτό τον τρόπο ζωής. (δεξιότητες - γνώση περιεχομένου)
- διατυπώνουν υποθέσεις, μέσα από τεκμήρια που προκύπτουν από τη μελέτη ευρημάτων (δεξιότητες)·
- χρησιμοποιούν τις ίδιες πηγές για να απαντήσουν – μέσα από τον εντοπισμό διαφορετικών τεκμηρίων – περισσότερα του ενός ερωτήματα (επιστημολογική γνώση)·
- αναστοχάζονται σχετικά με το φαινόμενο της εξαγωγής διαφορετικών συμπερασμάτων από την μελέτη των ίδιων πηγών (επιστημολογική γνώση)·
- εκφράζουν και συζητούν τα συμπεράσματά τους χρησιμοποιώντας το κατάλληλο λεξιλόγιο (δεξιότητες).

¹ Ευχαριστίες για την επιστημονική καθοδήγηση στον Δρα Ευστάθιο Ράππου, Αρχαιολόγο, Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, καθώς και στον Πάνο Χριστοδούλου, Επισκέπτη καθηγητή στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου. Ευχαριστίες επίσης στον Λούκα Περικλέους, Επιστημονικό Συνεργάτη, Τμήμα Επιστημών της Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κύπρου, τον Δρα Λεύκιο Νεοφύτου και τη Δρ Σταυρούλα Βαλιαντή, Λειτουργούς ΠΙ.

² Τα ερωτήματα-κλειδιά τοποθετούνται σε περίοπτη θέση, ώστε να αποτελούν κεντρικό άξονα και σημείο αναφοράς καθ'όλη τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας.

Διδακτικό και μαθησιακό υλικό

- Αναρτημένο λεξιλόγιο διαβαθμισμένης βεβαιότητας σε καρτέλες: *αποκλείεται, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι..., ίσως, μάλλον, πιθανόν, πιθανότατα, όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι..., σίγουρα, σύμφωνα με....*
- Σχολικό βιβλίο Ιστορία Δ΄ Δημοτικού. Στα αρχαία χρόνια, Έκδοση ΟΕΔΒ
- Ατομική πλαστικοποιημένη καρτέλα (μικρός πίνακας), μαρκαδόροι νερού και σφουγγαράκι.
- Διαδραστικός πίνακας· ή Η.Υ. και προβολέας για την παρουσίαση σε PowerPoint.
- Παρουσίαση ppt με τον ιστορικό χάρτη όπου φαίνεται η Σπάρτη κατά την Αρχαϊκή Εποχή
- Ατομική πλαστικοποιημένη καρτέλα (μικρός πίνακας), μαρκαδόροι νερού και σφουγγαράκι.
- Φύλλο Εργασίας 1: «Τι μας λένε οι πηγές για το πώς περνούσαν στην καθημερινή τους ζωή οι άνθρωποι της Σπάρτης κατά την Αρχαϊκή Εποχή;»
- Κάρτες Εργασίας Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Γεωμετρική Εποχή μέχρι σήμερα; (σσ. 10-15).
- Φάκελος Επιτευγμάτων.

Παρουσίαση των ευρημάτων της Αποστολής (βλ. προηγούμενο μάθημα)

Τα παιδιά με τη βοήθεια των αυτοσχέδιων σελιδοδεικτών τους παρουσιάζουν και βοηθούν τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους να εντοπίσουν στο Σχολικό βιβλίο *Ιστορία Δ΄ Δημοτικού. Στα αρχαία χρόνια, Έκδοση ΟΕΔΒ, σ. 17-42,* τις πηγές (εικόνες ή φωτογραφίες ευρημάτων) από την Αρχαϊκή Εποχή, που τα ίδια εντόπισαν και που μας δίνουν πληροφορίες για το «Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Αρχαϊκής Εποχής στην πόλη της Σπάρτης;», ερώτημα με το οποίο θα ασχοληθούμε στο σημερινό μάθημα. Ακολουθεί πολύ σύντομη συζήτηση για τα είδη των πηγών που επιλέγηκαν και συνδέουμε με την επόμενη δραστηριότητα.

Δραστηριότητα 2: Ανακρίνω πηγές και εντοπίζω τεκμήρια για το αν είχαν τις ίδιες ασχολίες όλοι οι άνθρωποι της Σπάρτης κατά την Αρχαϊκή Εποχή.

Ως μικροί ερευνητές, τα παιδιά αναλαμβάνουν, στη συνέχεια, τη νέα διερεύνησή τους: «Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Σπάρτης κατά την Αρχαϊκή Εποχή;». Αρχικά τα παιδιά παρατηρούν το χάρτη της Παρουσίασης 1 και εντοπίζουν τη Σπάρτη. Ο εκπαιδευτικός σημειώνει (κυκλώνει ή υπογραμμίζει την Σπάρτη) και ο χάρτης προβάλλεται καθ'όλη τη διάρκεια του μαθήματος, είτε στο διαδραστικό πίνακα είτε στον βιντεοπροβολέα. Ξεκινούμε από την **Διερεύνηση Α: «Ανακρίνω τις Πηγές 1-8 για να εντοπίσω τεκμήρια που να δείχνουν πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Σπάρτης. Έκαναν όλοι τις ίδιες δουλειές;»**. Το κάθε παιδί ανακρίνει τις πηγές και εντοπίζει τα τεκμήρια (*κυκλώνω, υπογραμμίζω ή χρωματίζω*) που απαντούν στο συγκεκριμένο υποερώτημα. Καταγράφει την ατομική του απάντηση, υποστηρίζοντας την με τεκμήρια από τις πηγές. Ανάλογα με το πόσο βέβαιο είναι το παιδί για την απάντησή του χρησιμοποιεί φράσεις όπως: *αποκλείεται, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι..., ίσως, μάλλον, πιθανόν, πιθανότατα, όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι..., σίγουρα, σύμφωνα με....*

Αφού καταγραφούν οι ατομικές απαντήσεις, το κάθε παιδί τις συζητά με τα παιδιά που κάθονται δίπλα του (σε δυάδες ή τριάδες). Οι ατομικές απαντήσεις, μέσα από τη συζήτηση, εμπλουτίζονται ή αναθεωρούνται. Στη συνέχεια ακολουθούν οι ανακοινώσεις στην ολομέλεια, με γρήγορους ρυθμούς. Η μια δυάδα ή τριάδα συμπληρώνει την άλλη. Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να επιχειρηματολογούν για τις απόψεις τους με τεκμήρια από την κάθε πηγή.

Βεβαιωνόμαστε ότι όλα τα παιδιά είναι σε θέση να διακρίνουν μεταξύ «πηγών» και «τεκμηρίων» τονίζοντας ότι:

- πηγή στην περίπτωση μας είναι ένα **γραπτό κείμενο** ιστορικού της εποχής μας ή αρχαίου ιστορικού μεταγενέστερης περιόδου από την Αρχαϊκή Εποχή ή μια **φωτογραφία αντικείμενου** από την Αρχαϊκή Εποχή ή μια **αναπαράσταση**· ενώ
- τεκμήριο είναι μια πληροφορία που παίρνουμε από την πηγή, η οποία μας βοηθά να απαντήσουμε στα ερωτήματά μας.

Μετά τις παρουσιάσεις των δυάδων ή των τριάδων, εντοπίζουμε με γρήγορους ρυθμούς, τα είδη πηγών και χωρίζουμε τις πηγές σε πρωτογενείς και δευτερογενείς. Συζητούμε επίσης με τα παιδιά τα όσα μπορούμε να υποθέσουμε από τις πηγές. Για παράδειγμα, σε περίπτωση που τα παιδιά δεν το αναφέρουν τα ίδια, μπορούμε να επικεντρωθούμε σε συγκεκριμένα σημεία όπως:

- «Η πηγή 2 (γραμμένη από ιστορικό της εποχής μας) μας πληροφορεί ότι το να είσαι έμπορος ήταν επάγγελμα απαγορευμένο για τους Σπαρτιάτες. Γιατί άραγε συνέβαινε αυτό; Τι μπορούμε να υποθέσουμε;»
- «Η πηγή 3 (γραμμένη από ιστορικό της εποχής μας) μας πληροφορεί ότι μόνο κάποιοι είλωτες (δούλοι) επιτρεπόταν να πολεμήσουν – ως κωπηλάτες ή ελαφρά οπλισμένοι. Γιατί άραγε συνέβαινε αυτό; Τι μπορούμε να υποθέσουμε;»
- «Τι μπορούμε να υποθέσουμε από την Πηγή 4 για τη ζωή των γυναικών της Σπάρτης; Τι δεν μας λείπει η πηγή αυτή; Έχουμε εντοπίσει, μέσα από την Αποστολή του προηγούμενου μαθήματος, άλλες πηγές που μας δίνουν περισσότερες πληροφορίες;».

Διερεύνηση Α: Ανακρίνω τις Πηγές 1-9 για να εντοπίσω τεκμήρια που να δείχνουν πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Σπάρτης. Έκαναν όλοι τις ίδιες δουλειές;	
<p>Πηγή 1: Γραπτό κείμενο από ιστορικό της εποχής μας Όταν οι Δωριείς κατέλαβαν τη Λακωνία, ίδρυσαν ένα δυνατό κράτος με πρωτεύουσα τη Σπάρτη. Οι Σπαρτιάτες (όπως ονομάστηκαν οι Δωριείς που την Σπάρτη) μοίρασαν τη γη μεταξύ τους. Οι παλιοί έγιναν είλωτες, δηλαδή δούλοι και εργάζονταν στα καλλιεργώντας τη γη. Οι Σπαρτιάτες ήταν η μικρότερη ομάδα που ζούσε στην αλλά είχαν τα περισσότερα δικαιώματα. Δεν ασχολούνταν με οποιοδήποτε επάγγελμα, αλλά και τον ειρήνης υποχρέωσή τους ήταν να γυμνάζονται και να ετοιμοπόλεμοι. Πάνω από όλα ήταν η προστασία της</p> <p>Πηγή: Baltusch Ernst (1998), Σπάρτη – Η ιστορία, η κοινωνία και ο πολιτισμός της αρχαίας λακωνικής πόλης, μτφρ.Χρήστος Π. Μπαλόγλου, Αθήνα: Δημ.Ν.Παπαδήμα, σ. 34. Πηγή φωτογραφίας: http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-D103/100/811.2959/</p>	 <p>κατέλαβαν κάτοικοι κτήματα, Σπάρτη, καιρό της είναι πόλης τους.</p> <p>Πηγή 2: Γραπτό κείμενο από ιστορικό της εποχής μας Μια άλλη ομάδα των ανθρώπων της Σπάρτης ήταν οι περίοικοι. Οι περίοικοι δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα στη Σπάρτη. Πλήρωναν τακτικές εισφορές στην πόλη. Ήταν υποχρεωμένοι όταν υπήρχε ανάγκη, να πηγαίνουν στρατό μαζί με τους Σπαρτιάτες. Καλλιεργούσαν τα λιγότερα εύφορα εδάφη. Ασχολούνταν με τα επαγγέλματα που ήταν απαγορευμένα για τους Σπαρτιάτες: έμποροι, ταβερνιάρηδες ή χειροτέχνες. Πηγή: Baltusch Ernst (1998), Σπάρτη – Η ιστορία, η κοινωνία και ο πολιτισμός της αρχαίας λακωνικής πόλης, μτφρ.Χρήστος Π. Μπαλόγλου, Αθήνα: Δημ.Ν.Παπα-δήμα, σ. 35-36</p>
<p>Πηγή 3: Γραπτό κείμενο από ιστορικό της εποχής μας Η μεγαλύτερη ομάδα των ανθρώπων της Σπάρτης ήταν οι είλωτες οι οποίοι δεν ήταν ελεύθεροι, αλλά δούλοι. Οι είλωτες υποχρεωμένοι να καλλιεργούν τα χωράφια και να δίνουν ένα μέρος της συγκομιδής τους στον Σπαρτιάτη, ο οποίος ήταν ο ιδιοκτήτης του κτήματος. Σε κάποιους είλωτες επιτρεπόταν να πολεμήσουν, κυρίως ως ελαφρά οπλισμένοι ή ως κωπηλάτες. Ως ανταμοιβή μπορούσαν να ελευθερωθούν και να κατοικούν όπου αυτοί επιθυμούσαν. Πηγή: Baltusch Ernst (1998), Σπάρτη – Η ιστορία, η κοινωνία και ο πολιτισμός της αρχαίας λακωνικής πόλης, μτφρ. Χρήστος Π. Μπαλόγλου, Αθήνα: Δημ.Ν.Παπαδήμα, σ.37</p>	
<p>Πηγή 4: Γραπτό κείμενο από Ιστοσελίδα Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης Οι ελεύθεροι Σπαρτιάτισσες δεν περνούσαν τη μέρα τους υφαινοντας – εργασία που μπορούσαν να κάνουν οι είλωτες – αλλά ασκούσαν και μορφώνονταν. Από μικρές μάθαιναν να παλεύουν, να ρίχνουν το δίσκο και το ακόντιο, το οποίο είναι όπλο πολεμικό. Οι άνδρες ήταν υποχρεωμένοι από το νόμο να παντρεύονται. Καθώς όμως τον περισσότερο χρόνο έλειπαν από το σπίτι λόγω της στρατιωτικής ζωής τους, την ανατροφή των παιδιών –μέχρι να γίνουν επτά χρονών– αναλάμβαναν οι γυναίκες. Οι Σπαρτιάτισσες είχαν το δικαίωμα να έχουν δική τους ιδιοκτησία, αλλά και να κληρονομούν (σε περίπτωση θανάτου) τόσο την περιουσία του πατέρα όσο και του συζύγου. Πηγή: Ιστοσελίδα http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=resource&cresrc=826&cnode=55&clang=0</p>	 <p>Πηγή 5: Χάλκινο αγαλματίδιο Αρχαϊκής Εποχής που δείχνει Σπαρτιάτισσα να τρέχει. Πηγή: Ιστοσελίδα Βρετανικού Μουσείου http://www.britishmuseum.org</p>
<p>Πηγή 6: Γραπτό απόσπασμα από ιστορικό της εποχής μας Όταν συμπλήρωνε τα επτά του χρόνια, το αγόρι το αναλάμβανε το κράτος στο οποίο άνηκε μέχρι το θάνατό του... Από τα οκτώ τους μέχρι τα έντεκα τους χρόνια, τα παιδιά κατατάσσονταν σε ομάδες (αγέλες) που τις διοικούσαν οι πιο μεγάλοι και εκπαιδεύονταν στις πολεμικές τέχνες. Πηγή: Flaceliere R. (1957), <i>Ο Δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων</i>, μτφ: Γερασ.Δ.Βανδώρου, Αθήνα: Δημ.Ν. Παπαδήμα, σ. 109-110.</p>	
<p>Πηγή 7: Γραπτό, μεταφρασμένο απόσπασμα από αρχαίο ιστορικό που έζησε σε μεταγενέστερη εποχή Μάθαιναν τα απαραίτητα γράμματα. Εκπαιδευσή τους ήταν να άρχονται σωστά και να υπομένουν τους κόπους, και κατά τις μάχες ή να νικούν ή να πεθαίνουν. Πλούταρχος, Περί της Αλεξάνδρου τύχης ή αρετής-Λακωνικά Αποφθέγματα, μτφρ: Γ.Α.Ράπτης, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σελ. 471.</p>	
 <p>Πηγή 8: Γραπτό κείμενο ιστορικού της εποχής μας Ένα από τα παιχνίδια που έπαιζαν τα μικρά αγόρια στην αρχαιότητα ήταν το «κάλαμον περιβαίνει». Το έπαιζαν τα μικρά αγόρια. Έπαιρναν ένα καλάμι, ή ένα απλό ξύλο, φαντάζονταν πως ήταν ένα περήφανο άλογο, το καβαλίκευαν και έτρεχαν μ' αυτό σαν γενναίοι καβαλάρηδες. Πηγή κειμένου και φωτογραφίας: Κροντήρα Λ. (2002), «Ελάτε να παίξουμε μέσα στο χρόνο». Αθήνα: Φυτράκη, σ. 42</p>	

Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Σπάρτης; Έκαναν όλοι τις ίδιες δουλειές; Σύμφωνα με τα τεκμήρια που έχω εντοπίσει,

Δραστηριότητα 2: Ανακρίνω πηγές και εντοπίζω τεκμήρια για το τι έτρωγαν οι άνθρωποι της Σπάρτης κατά την Αρχαϊκή Εποχή.

Οι μικροί ερευνητές συνεχίζουν την έρευνά τους: «Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Σπάρτης κατά την Αρχαϊκή Εποχή;» με τη **Διερεύνηση Β: «Τι έτρωγαν οι άνθρωποι στη Σπάρτη της Αρχαϊκής Εποχής;»**

Το κάθε παιδί ακολουθεί την ίδια διαδικασία: σε ατομικό επίπεδο, ανακρίνει τις πηγές και εντοπίζει τα τεκμήρια (κυκλώνει, υπογραμμίζει ή χρωματίζει) που απαντούν στο συγκεκριμένο υπο-ερώτημα. Καταγράφει την ατομική του απάντηση, υποστηρίζοντας την με τεκμήρια από τις πηγές. Ανάλογα με το πόσο βέβαιο είναι το παιδί για την απάντησή του χρησιμοποιεί φράσεις όπως: *αποκλείεται, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι..., ίσως, μάλλον, πιθανόν, πιθανότατα, όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι..., σίγουρα, σύμφωνα με...* Αφού, καταγραφούν οι ατομικές απαντήσεις, το κάθε παιδί τις συζητά με τα παιδιά που κάθονται δίπλα του (σε δυάδες ή τριάδες). Οι ατομικές απαντήσεις, μέσα από τη συζήτηση, εμπλουτίζονται ή αναθεωρούνται. Στη συνέχεια ακολουθούν οι ανακοινώσεις στην ολομέλεια, με γρήγορους ρυθμούς. Δίνεται η ευκαιρία σε όσες δυάδες ή τριάδες δεν παρουσίασαν στην προηγούμενη δραστηριότητα να μοιραστούν πρώτες τις απαντήσεις τους. Η μια δυάδα ή τριάδα συμπληρώνει την άλλη. Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να επιχειρηματολογούν για τις απόψεις τους με τεκμήρια από την κάθε πηγή.

Διερεύνηση Β: Τι έτρωγαν οι άνθρωποι στη Σπάρτη της Αρχαϊκής Εποχής;

Ανακρίνω τις Πηγές 9-11 για να εντοπίσω τεκμήρια που να δείχνουν τι έτρωγαν οι Σπαρτιάτες.

Πηγή 9: Γραπτό κείμενο από ιστορικό της εποχής μας
Όλα στη ζωή των Σπαρτιατών ήταν λιτά, όμοια λιτό ήταν και το φαγητό ή το ποτό τους.

Η πιο συνηθισμένη τροφή ήταν τα **τραγήματα (ξερά φρούτα, όπως τα σύκα), ελιές, τυρί και το ψωμί**. Το κυριότερο όμως φαγητό που άφησε όνομα μέσα στους αιώνες ήταν ο γνωστός ως **μέλας ζωμός**, προερχόταν κατά πάσα **πιθανότητα από χοιρινό κρέας**.

Καργάκος Σ. (2006), *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης*, Τόμος Α' Θεσσαλονίκη: Gutenberg, σ. 510

Πηγή 10: Γραπτό, μεταφρασμένο απόσπασμα από αρχαίο ιστορικό που έζησε σε μεταγενέστερη εποχή

Το **φαγητό ήταν λιγοστό**, για να συνηθίζουν δηλαδή να μην αισθάνονται ποτέ χορτάτοι και να αντέχουν να πεινούν. Γιατί έτσι, πίστευαν, ότι και στον πόλεμο θα ήταν περισσότερο χρήσιμοι, αν δηλαδή μπορούσαν να πολεμούν και νηστικοί. Το να αντέχουν την πείνα και **να τρώνε το οποιοδήποτε φαγητό**, πίστευαν ότι κάνει τα σώματα τους πιο υγιεινά και με περισσότερη ευεξία λόγω της έλλειψης τροφής.

Πλούταρχος, *Περί της Αλεξάνδρου τύχης ή αρετής*, - Λακωνικά Από -φθέγματα, μτφρ: Γ.Α Ράπτης, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 475.

Λεπτομέρεια από μπρούτζινο αγγείο που έφτιαξε περίοικος τεχνίτης της Αρχαϊκής Εποχής. Παρουσιάζει τους Σπαρτιάτες πολεμιστές και τα πολεμικά άρματά τους.

Πηγή αναπαράστασης και κειμένου: Senker, C. (2004). *“Everyday Life in Ancient Greece”*, Florence: McRae Books,

Πηγή 11: Γραπτό, μεταφρασμένο απόσπασμα από αρχαίο ιστορικό που έζησε σε μεταγενέστερη εποχή

Τα συσσίτια των Σπαρτιατών αποτελούνταν από τον **μέλανα ζωμό** (που δεν ξέρουμε από τι ακριβώς τον έφτιαχναν), **βραστό χοιρινό, κρασί, πίτα γλυκιά και ψωμί από βρώμη**.

Ο Διονύσιος, ο τύραννος των Συρακουσών, αγόρασε ένα μάγειρα από την Σπάρτη, και του έδωσε εντολή να του φτιάξει τον μέλανα ζωμό, που τόσο αγαπούσαν οι Σπαρτιάτες. Όμως δεν κατάφερε να πει ούτε την πρώτη γουλιά και την έφτυσε. Τότε ο μάγειρας του είπε «Για να δοκιμάσεις αυτό το φαγητό, πρέπει πρώτα να κάνεις σπαρτιατική γυμναστική και να κολυμπήσεις Στον Ευρώτα».

Πηγή: Πλούταρχος, *Λυκούργος* 10, Μτφ: Γ.Α. Ράπτης (2003). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, στο site: www.greek-language.gr/

Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Σπάρτης; Τι έτρωγαν;

Σύμφωνα με τα τεκμήρια που έχω εντοπίσει,

Μετά τις παρουσιάσεις των δυάδων ή των τριάδων, εντοπίζουμε με γρήγορους ρυθμούς, τα είδη πηγών και χωρίζουμε τις πηγές σε πρωτογενείς και δευτερογενείς. Καλούμε επίσης τα παιδιά να μεταφέρουν τις γνώσεις που απέκτησαν κατά τη Διερεύνηση Α και να τις εφαρμόσουν για την καλύτερη ανάκριση των Πηγών της Διερεύνησης Β, π.χ.:

- «Γιατί η τροφή των Σπαρτιατών ήταν τόσο λιτή; Σε ποια συμπεράσματα μπορώ να καταλήξω με βάση τα όσα έχω μάθει μέχρι τώρα;».
- «Τι δεν μας λένε οι πηγές 9-11; Έτρωγαν άραγε όλοι οι άνθρωποι αυτά τα φαγητά από την αρχή της ζωής τους;»

Δραστηριότητα 3: Ανακρίνω πηγές και εντοπίζω τεκμήρια για το τι φορούσαν οι άνθρωποι της Σπάρτης κατά την Αρχαϊκή Εποχή.

Οι μικροί ερευνητές συνεχίζουν την έρευνά τους: «Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Σπάρτης κατά την Αρχαϊκή Εποχή;» με τη Διερεύνηση Γ: «Τι φορούσαν οι άνθρωποι στη Σπάρτη της Αρχαϊκής Εποχής;»

Το κάθε παιδί ακολουθεί την ίδια διαδικασία, όπως και στις δύο προηγούμενες δραστηριότητες. Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να επιχειρηματολογούν για τις απόψεις τους με τεκμήρια από την κάθε πηγή.

Διερεύνηση Γ: Τι φορούσαν οι άνθρωποι στη Σπάρτη της Αρχαϊκής Εποχής; Ανακρίνω τις Πηγές 12-15 για να εντοπίσω τεκμήρια που να δείχνουν την τροφή των Σπαρτιατών.

Πηγή 12 : Αναπαράσταση σε πήλινο αγγείο από τη Σπάρτη παρουσιάζει δύο στρατιώτες να μεταφέρουν στον ώμο τους έναν πληγωμένο σύντροφο τους.

Πηγή φωτογραφίας: Ιστοσελίδα http://www.sikyon.com/sparta/Art/sparta_pgr06.html

Πηγή 13: Γραπτό απόσπασμα από ιστορικό της εποχής μας

Τα Σπαρτιατόπουλα, μετά τα δώδεκα τους χρόνια, δε φορούσαν πια χιτώνα παρά μόνο ιμάτιο, το ίδιο, χειμώνα καλοκαίρι. Το ιμάτιον ήταν ένα ορθογώνιο ύφασμα, μονοκόμματο που το τύλιγαν γύρω στο σώμα τους.

Flaceliere R. (1957), Ο Δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων, μτφ: Γερασ. Δ. Βανδώρου, Αθήνα: Δημ.Ν Παπαδήμα σ. 190-191.

Πηγή 14: Γραπτό απόσπασμα από ιστορικό της εποχής μας

Οι Σπαρτιάτες οπλίτες φορούσαν πάντα κόκκινο μανδύα γιατί κάλυπτε το αίμα εάν πληγώνονταν και επίσης, τρώμαζε κατά κάποιο τρόπο τον αντίπαλο. Στις μάχες οι Σπαρτιάτες οπλίτες δεν φορούσαν σανδάλια, αλλά πήγαιναν ξυπόλυτοι. Επίσης είναι χαρακτηριστικό ότι άφηναν μακριά μαλλιά και χτενίζονταν πριν τις μάχες.

Πηγή: Flaceliere R. (1957), Ο Δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων, μτφ: Γερασ. Δ. Βανδώρου, Αθήνα: Δημ.Ν. Παπαδήμα, σ. 300.

Πηγή 15: Γραπτό, μεταφρασμένο απόσπασμα από αρχαίο ιστορικό που έζησε σε μεταγενέστερη εποχή

«Όσο προχωρούσε η ηλικία τους, τόσο εντατικότερη γινόταν η εξάσκησή τους. Τα κούρευαν σύρριζα και τα συνήθιζαν να περπατούν ξυπόλητα και να παίζουν, συνήθως γυμνά. Οι νέοι δεν φορούσαν χιτώνα, έχοντας ένα μόνο ιμάτιο το χρόνο, σκληροτράχηλοι στο σώμα και χωρίς πολλά λουτρά και αρώματα.

Κοιμούνταν μαζί, κατά ομάδες, πάνω σε στρώματα που τα έκαναν οι ίδιοι, κόβοντας με τα χέρια τους, και όχι με μαχαίρια τις κορφές από τα καλάμια που φύτευαν κοντά στον ποταμό Ευρώτα.

Πηγή: Πλούταρχος, Περί της Αλεξάνδρου τύχης ή αρετής, -Λακωνικά Αποφθέγματα, μτφρ: Γ.Α Ράπτης, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 471.

Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Σπάρτης; Τι φορούσαν;

Σύμφωνα με τα τεκμήρια που έχω εντοπίσει,

Μετά τις παρουσιάσεις των δυάδων ή των τριάδων, εντοπίζουμε με γρήγορους ρυθμούς και πάλι, τα είδη πηγών και χωρίζουμε τις πηγές σε πρωτογενείς και δευτερογενείς. Καλούμε ξανά τα παιδιά να μεταφέρουν τις γνώσεις που απέκτησαν κατά τη Διερεύνηση Α και Β να τις εφαρμόσουν για την καλύτερη ανάκριση των Πηγών της Διερεύνησης Γ, π.χ.:

- «Γιατί οι Σπαρτιάτες έτρωγαν και ντύνονταν τόσο λιτά; Σε ποια συμπεράσματα μπορώ να καταλήξω με βάση τα όσα έχω μάθει μέχρι τώρα;»
- «Ποιες άλλες πηγές μπορούν να μας δώσουν τεκμήρια για τη Διερεύνηση Γ: Τι φορούσαν οι άνθρωποι της Σπάρτης;»
- «Για ποιο άλλο ερώτημα μπορεί να μου δώσει τεκμήρια η Πηγή 12; (π.χ. Η Πηγή 12 μπορεί να μου δώσει τεκμήρια για το ερώτημα: «Ποια όπλα χρησιμοποιούσαν οι Σπαρτιάτες; Κοντάρια»). Για ποιο άλλο ερώτημα μπορεί να μου δώσει τεκμήρια η Πηγή 15; (π.χ. Η Πηγή 15 μπορεί να μου δώσει

απάντηση στο ερώτημα «Από ποιο υλικό έφτιαχναν τα παιδιά των Σπαρτιατών τα στρωματά τους; Από τις κορφές των καλαμιών»), κλπ.

Ιδιαίτερη έμφαση στη συζήτηση στην ολομέλεια δίνουμε στο ότι διαφορετικές πηγές μπορούν να αξιοποιηθούν για να απαντήσουμε στα ίδια ερωτήματα, αλλά και οι ίδιες πηγές μπορούν να δώσουν τεκμήρια σε διαφορετικά ερωτήματα.

Δραστηριότητα 4: Οι ιστορικοί ερευνητές δημιουργούν τη δική τους αναπαράσταση με βάση τις πηγές που μελέτησαν

Με τη βοήθεια του Φύλλου Εργασίας (τελευταία σελίδα), και με βάση τα τεκμήρια που το κάθε παιδί έχει συλλέξει από τις πηγές που έχει ανακρίνει, αλλά και από τη συζήτηση, σχεδιάζει **μια σκηνή από τη ζωή ενός παιδιού στην Σπάρτη**. Χρησιμοποιεί λεζάντες ή συννεφάκια με λέξεις ή φράσεις για να εξηγήσει με περισσότερη λεπτομέρεια την αναπαράσταση του. Περνούμε από όλα τα παιδιά και συνεχώς τα ενθαρρύνουμε να αιτιολογούν τα όσα σχεδιάζουν με επιχειρήματα από τις πηγές που μελέτησαν. Ενθαρρύνουμε τα παιδιά, καθόλη τη διάρκεια της δημιουργίας της δικής τους αναπαράστασης, να συνεχίσουν να σκέφτονται ως ιστορικοί που ψάχνουν για τεκμήρια, δηλαδή για πληροφορίες που να απαντούν στο ερώτημα: «Πώς περνούσε τη μέρα του ένα παιδί στη Σπάρτη της Αρχαϊκής Εποχής» (π.χ. τι φορούσαν, τι και με ποιους έτρωγαν, με τι ασχολούνταν;).³

Ανακεφαλαίωση – Επαναφορά κύριων σημείων

Το κάθε παιδί σημειώνει, πολύ γρήγορα, στην ατομική πλαστικοποιημένη καρτέλα του στοιχεία που ανακάλυψε μέσα από το σημερινό μάθημα για το πώς οι άνθρωποι της Σπάρτης κατά την Αρχαϊκή Εποχή περνούσαν τη μέρα τους:

- Τι έτρωγαν; (1-2 φαγητά)
- Τι φορούσαν οι άντρες Σπαρτιάτες στον πόλεμο; Οι γυναίκες; Τα παιδιά;
- Είχαν τις ίδιες ασχολίες; (1 ασχολία της κάθε ομάδας ανθρώπων που γνωρίσαμε σήμερα).

Στο τέλος, το κάθε παιδί συμπληρώνει τα νέα στοιχεία που ανακάλυψε στις Κάρτες Εργασίας Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα; (Πώς περνάμε τη μέρα μας;, Αρχαϊκή Εποχή, σ. 10-15).

Αποστολή για το σπίτι

Τα παιδιά με τη βοήθεια αυτοσχέδιων σελιδοδεικτών, εντοπίζουν στο Σχολικό βιβλίο, Σχολικό βιβλίο *Ιστορία Δ' Δημοτικού*. Στα αρχαία χρόνια, Έκδοση ΟΕΔΒ, σ. 17-42, πηγές (εικόνες ή φωτογραφίες ευρημάτων) από την Αρχαϊκή Εποχή, οι οποίες μας δίνουν πληροφορίες για το «Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνθρωποι της Αρχαϊκής Εποχής στην πόλη της Αθήνας;», ερωτήματα με τα οποία θα ασχοληθούμε στα επόμενα μαθήματα.

³ Αν τα παιδιά έχουν προχωρήσει αρκετά και είμαστε βέβαιοι/ες ότι μπορούν να συνεχίσουν να εργάζονται στην αναπαράσταση με τις λεζάντες τους, χωρίς τη βοήθεια των άλλων παιδιών ή τη δική μας, τότε αυτή η εργασία μπορεί να ολοκληρωθεί και στο σπίτι.

Αναστοχασμός παιδιού⁴

- Το κάθε παιδί επιλέγει να απαντήσει σε μια ή περισσότερες ερωτήσεις:
- Τι μου άρεσε πιο πολύ ή μου έκανε εντύπωση από αυτά που κάναμε σήμερα;
- Άλλαξαν οι ιδέες/γνώσεις μου με το σημερινό μάθημα; Γιατί;
- Συνεργάστηκα/συζήτησα αποτελεσματικά με άλλα παιδιά;
- Τηρήθηκαν οι αρχές του αμοιβαίου σεβασμού στον διάλογο;
- Πώς θα με βοηθήσουν αυτά που έμαθα σήμερα στην καθημερινή μου ζωή;
- Τι άλλο θέλω να μάθω; Τι θα ήθελα να εισηγηθώ στη/στον δασκάλα/ό μου;

Αναστοχασμός εκπαιδευτικού

- Πότε συμμετείχαν πιο ενεργά τα παιδιά;
- Τι πέτυχε κατά την άποψή μου; Τι δεν «δούλεψε» και γιατί;
- Ποιες περιοχές χρειάζονται βελτίωση; Πώς θα μπορούσαν να γίνουν;

Αξιολόγηση

Συντρέχουσα αξιολόγηση γίνεται κατά τη διάρκεια του μαθήματος μέσα από τις δραστηριότητες που εκτελούν τα παιδιά στις ομάδες τους και στην ολομέλεια. Οι εργασίες φυλάγονται στο Φάκελο Επιτευγμάτων του κάθε παιδιού.

⁴ Ο τρόπος με τον οποίο θα γίνεται ο αναστοχασμός των παιδιών μπορεί να συναποφασιστεί στην ολομέλεια της τάξης και δύναται να διαφέρει από μάθημα σε μάθημα. Για παράδειγμα, τα παιδιά μπορεί να επιλέξουν να προχωρήσουν στον αναστοχασμό: είτε γραπτά στην ατομική τους καρτέλα· είτε ανώνυμα ή επώνυμα σε ένα κομμάτι χαρτί που θα καταθέτουν σε ένα ειδικό κουτί που θα ανοίγει ο/η δάσκαλος/α μετά το τέλος του μαθήματος· είτε ακόμα και προφορικά.